

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 821.163.41-31:821.161.2-31
ОНР

СТЕВАН КОНСТАНТИНОВИЋ
Виша школа за образовање васпитача
Сремска Митровица

СРПСКИ И УКРАЈИНСКИ СОЦРЕАЛИСТИЧКИ РОМАН У КОНТЕКСТУ СОЦРЕАЛИСТИЧКОГ РОМАНА О РЕВОЛУЦИЈИ И ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ У СЛОВЕНСКИМ КЊИЖЕВНОСТИМА

Сажетак: Најмање романескних остварења о Октобарској револуцији. Као угледни примерак служило дело Николаја Островског „Како се калио челик”. Највећи проблем соцреалиста био је како оправдати убиство у име племенитог циља. У романима о Другом светском рату у источнословенским књижевностима али и у свима осталима проблем је био литараризација почетних пораза Црвене армије. Ћосић и Ћопић створили индекс непријатеља комунистичког покрета. Лалић понудио решење за дилему зашто се убија због револуционарних циљева епски сажетом изреком „Нема свадбе без меса – ни револуције без крви”. Украјински соцреалисти међу источним словенима започели разградњу поетике социјалистичког реализма

Кључне речи: соцреалистички роман; Други светски рат; Совјетски Савез; револуционарна аскеза; украјински национализам; убиство у име револуције; карактеризација класног и националног непријатеља

Револуционарни преврат а посебно Други светски рат, били су честа тема соцреалистичких романописаца. Може се рећи да кад је о Октобарској револуцији реч, ситуација врло слична као и

у случају романа о предреволуционарним временима. Врло је мали број таквих књижевних остварења у руској књижевности, а по логици да примат у томе имају руски књижевници, Октобарска револуција није била предметом интересовања књижевника из других словенских књижевности. Диктат актуелности није дао времена соцреалистичким књижевницима да се врате у прошлост и са веће историјске дистанце литераризују догађања, личности и појаве, што истини за вољу, вероватно да би било још доктринарније у односу на оне ауторе који су били савременици тих догађања. У оквирима украјинске књижевности Октобарска револуција је значила обрачун са украјинским национализмом, па та тема од стране водећих украјинских писаца имала карактер ”посипања пепелом,, што ни у националном а једнако тако и у људском смилсу није било популарно.

Најзначајније дело о Октобарској револуцији у руској књижевности је „Како се калио челик” Николаја Островског (РУ). Оно је, иако оцењено као скромно по књижевним димензијама, оставило дубоког трага како на руску књижевност, која је имала за тему Други светски рат, тако и на словенске књижевности и романима настале у њима на исту тему. Настао као у доброј мери аутобиографски роман, био је добар пример едукативног романа за револуционаре. Репертоар приповедних ситуација у роману Островског постаће својеврсни приручник за ауторе касније насталих дела соцреализма. Но, „Како се калио челик” није значајан само по томе.

Уводећи свог дрског делију Павла Корчагина у ратна збивања, Островски га суочава са првом дилемом рата и револуције, а то је – убиство. Већ на првом кораку дилема убити идеолошког противника или не, изгледа врло људска, обична, али бива напуштена оправдањем да већ сама чињеница да се неко налази са друге стране, довољно је добар разлог за елиминацију те особе, јер хипотетички и он је убица, чак уз чињеницу да никоме на челу не пише да ли је убијао, да ли ће убијати, или не.

Стриктна и дубока подела на супротстављене друштвене класе код Островског је граница која је непремостива и аутор не предвиђа могућност помирења. Сукоб класа током револуције по Островском има само један циљ – уништење класе на заласку.

Корчагину, Островски не даје чак ни могућност емотивне везе са девојком из вишег сталежа, чак ни онда када би она амбијетално, променом начина одевања, хтела да пристане на друштвене промене које су се догодиле. Класна и идеолошка припадност не признају индивидуалност, чак ни у смислу биолошког опстанка.

Када умреш а знаш зашто, то је нешто посебно. Онда човек и снагу добија. Кад си уверен да си у праву, треба умирати без кукњава. (ОН)

Смрт има двозначну функцију у роману Островског. Када гине командант дивизије онда је:

...погиуо безгранично смели друг – обузети безумним гневом, ескадрони су сасекли читав вод легионара. (ОН)

Модел по коме је вредна пажње само смрт идеолошког истомишљеника а смрт противника је безвредна, хладна чињеница, статистички податак, постаће правило које ће примењивати остали соцреалистички писци. Погибија идеолошког истомишљеника је најчешће лишена опсервација о смислу постојања, нема универзализације, која би по логици ствари одвела аутора и на другу страну, јер према том моделу, који је афирмисао Островски, идеолошки и класни противник и не заслужује другачију судбину осим смрти, која је проста елиминација, лишена сваке емоције.

Островски прави широки спектар идеолошким противника на простору Украјине, приликом чега национални покрет Украјинаца има као такав искључиво класни карактер а његови репрезенти су оружане формације украјинских националиста, грађански сталеж и интелигенција, а на крају су и сељаци који нерадо гледају на идеје большевизма. Слично се понашају и Пољаци. Карактеризација ових ликова је гротескна, пољски официри су добро ухрањени, носеви су им црвени од учесталог конзумирања вотке, жене и девојке су напирлитане и накинђурене. Међу контрареволуционарима влада неслога, завађени су па и сукоби међу њима нису реткост. Излаз из сукоба траже у погромима Јевреја. Једини разлог томе је пљачка, приликом које влада хијерархија у подели плена, на чијем крају стоје украјински сељаци, који им се у пљачкашком походу последњи придружују. Приликом погрома учестала су силовања.

Насупрот контрареволуционарима стоје большевици. Њихова карактеризација је дијаметрално другачија. Корчагин је аскета, као и његови саборци. Када се двојица заљубе у исту девојку, препуштају њој право избора. Љубав са особом из друге класе није могућа. Девојка суочена са извесним крајем у затворској ћелији нуди своју чедност Павлу Корчагину да је не би обесчистио официр, али Корчагин то одбија и тако се понаша до краја романа, па се може извести закључак да остаје сексуално невин до смрти. Революционари, и Руси, као и Украјинци су солидарни са сиромашним Јеврејима, а радници Пољаци после класног освешћивања иступају са идејом да ће ширити идеју револуције и у Пољској. Класно свесним украјинским радницима се гаде национални симболи контрареволуционара, „жуто-плавих злотвора” и одручу их се без двоумљења.

Изливи мржење према идеолошким непријатељима су учестали, што није без разлога. Островски индиректно стално има на памети читаоца, а приповедне епизоде у којима се Корчагин надањује делима соцреалиста, као и приповедна ситуација у којој се у затвору присећа ликова из такве литературе и настоји да опонаша њихово држање пред класним непријатељем, на недвосмислен начин указује да је функција књижевности за Островског идеолошко утицање на читалачку публику уметничким средствима.

Из тог разлога лик Корчагина је идеолошки праволинијски, он не сумња у исправност ставова партије, они никада нису у несагласности са животним реалностима. Чак се гради изразито позитиван однос према делатности политичке полиције као револуционарне авангарде, што поново наводи на закључак да је узимање учешћа у њеним акцијама обрачуна са политичким неистомишљеницима, позитивно друштвено понашање сваког појединца.

а.

Романи са темом Другог светског рата чине најбројнију групу романа о рату и револуцији. У најзначајније романе ове групе могу се убројати „Барјактари” и „Човек и оружје” Олеса Гончара (УК), „Далеко је сунце” Добрице Ћосића (СР), „Песма” Оскара Давича (СР), „Млада гарда” Александра Фадјејева (РУ), „Про-

лом” Бранка Ћопића (СР), „Свадба” Михајла Лалића (ЦГ), „Неутрете стазе” Софије Дрожд-Сатановске (ПЈ).

Зависно од партијске рекапитулације историјских догађања везаних за Други светски рат сваке комунистичке партије, која је дошла на власт у појединим словенским земљама, као и временске дистанце у односу на догађаје о којима су писци тамо где су могли градили и свој индивидуални став о рату који је променио ток историје сваког појединачног словенског народа, у одређеној мери настајали су специфични романи о Другом светском рату рату.

Врло илустративно је поређење романа насталих у српској и црногорској, и романа насталих у словенским књижевностима Совјетског Савеза. У њима се може посматрати у којој мери су партијско-политички ставови утицали на стварање разлика у односу на историјске датости, односно колико је ауторски, став могао утицати на промену официјелног и формирање другачијег виђења историјских догађања. Другачије речено, кроз поменуте књижевности може се пратити еволуирање партијских ставова унутар појединих комунистичких партија, међусобне партијске разлике, њихова литераризација и одступање појединих аутора од партијског става, што не значи и одступање од *нормативне поетике социјалистичког реализма*, како то често знају рећи поједини књижевни критичари, историчари и теоретичари.

б.

У словенским књижевностима Совјетског Савеза, првенствено у руској и украјинској, као репрезентативни романи могу се сматрати романи Олеса Гончара „Барјактари”, „Човек и оружје” (УК) и „Млада гарда” Александра Фадјејева (РУ).

Пред соцреалистичким књижевницима СССР-а после Другог светског рата стајао је један велики, не толико књижевни, колико политички и идеолошки проблем: како оправдати хаос настао нападом Немачке на СССР почетком 1941. године? Историја је логиком чињеница говорила да је немачка војска дошла до Москве, да су тих, првих година рата, совјетске јединице трпеле пора-

зе, да се Црвена армија непрестано повлачила, војници гинули, били заробљавани и на крају крајева - да је мало недостајало па да дође до пропасти државе совјета. Свемоћна партија, и свемоћни вођа показали су да постојање многих слабости совјетског друштва не може прикрити армија књижевника и новинара, али ни за време, као ни после рата, комунистичка партија, као ни Стаљин се нису одрекли њихових услуга.

Различито од говора историјских чињеница, а добрим делом и због крајњих резултата рата из кога је СССР, а као његов синоним – Стаљин, изашао као победник, Александар Фадјејев и Олес Гончар, у својим романима „Млада гарда” и „Човек и оружје” морали су тражити решење проблема насталог почетком рата. Знатно другачије него у свом роману „Пораз”, Александар Фадјејев у „Младој гарди” врло доследно избегава чак и помисао да је међу совјетима било хаотичних ситуација, која су била ван контроле партијског и државног апарата. Његови становници рударског насеља, у највећем броју не сумњају у крајњи исход ратног сукоба. Тренутци дефетизма бивају сузбијани подсећањем на идеолошку припадност комунистичкој организацији омладине. Чврсто идеолошки профилисани, и у тренуцима када нема конкретних државних и партијских одговора на питање *Шта да се ради?*, они делују онако како је одговор на те ситуације пројектован након Другог светског рата, а тај одговор, најприближније репродукован, гласио је да класно и идеолошки свесни грађани СССР-а, су у складу са својим убеђењима увек знали правилно да поступе, па ма колико ситуација изгледала безизлазна и ако за њу органи власти нису имали адекватан одговор.

То се чак тиче и вредновања живота обичних грађана и партијских руководилаца, у чему Фадјејев даје предност партијским руководиоцима, а чување њихових живота чак постаје обавеза свих осталих чланова партије и омладинске организације, али и свих других грађана.

Узроке доласка немачких тенкова у рударско насеље, Фадјејев не разматра сувише студиозно, већ то само констатује као чињеницу, односно, прихвата тада раширено оправдање у коме је надмоћ Немачке у ратној техници била пресудна за муњевити упад и војне успехе у земљи совјета. Врло скромно, кроз лик Ва-

љка, уз оправдања о људској и техничкој надмоћи Немаца, Фадјејев замера совјетским официрима необученост у руковању савременим наоружањем, којим је знало руковати људство обучено током рада у индустрији(?).

Слично Фадјејеву, Олес Гончар (УК) у роману „Човек и оружје” избегава поменути чињеницу, иако је дело настало у периоду такозваног „обрачуна са култом личности”. Та промена у начину мишљења се може препознати као искре другачијих могућности тумачења животних реалија, као на примеру студента Богдана, који је син „народног непријатеља” али у његовом случају средина прихвата ту чињеницу, тако што га не сматра одговорним за идеолошке грехе које лично није починио. Моралним ставом Гончар је на његовој страни а не на страни његових прогонитеља, чак и у тренутку када студент Богдан одбија да се одрекне свог оца у корист ступања у Комсомол и добијања стипендије. Јавља се и лик безобзирног наредника, који је у тренутку искушења поступио кукавички.

Истини за вољу, ништа слично се не може наћи код Фадјејева, чији омладинци налазе оправдања за политичке процесе против противника совјетског режима, чак у тој мери да им је прихватљиво одсуство могућности права на одбрану оптужених јер „ко би пристао да брани народне непријатеље, кад им суди народни суд, а не неки западни, у коме је суд у рукама капиталиста”. Но, то је мера разлике, како индивидуална тако и она настала променом политичке климе у времену у ком су настали поменути романи. Мера партијности огледала се у томе што је време настанка романа захтевало од писаца да оправдају политичке процесе који су вођени како пре, тако и после Другог светског рата против противника Стаљиновог политичког курса. Уграђивање синхронизације у дијахронију, био је уобичајени поступак, који познавала књижевност социјалистичког реализма, посебно у случају историјског романа о коме ће накнадно бити речи.

Гончар ипак није много радикалан у одбрани неистомишљеника. Рат, и у његовом роману претвара студенте у машину за убијање, са циљем убијања што већег броја припадника непријатељске оружане силе. У лику студенткињиног деде „толстојевца” препознаје се нека врста опозитног мишљења, пацифизма који

губи сваки смисао пред чињеницом коју истичу млади револуционари да *фашисти нису људи*, па их зато треба убијати без било какве моралне дилеме.

Фадјејев у карактеризацији својих ликова Немаца, мало је блажи од Гончара. Немце карактерише као механичке монструме, који кад су изван својих тенкова и оклопних возила бивају слични животињама: длакави, некултурни, склони сексуланим провокацијама (на том нивоу се Фадјејев задржава, јер вероватно није имао решење за ситуацију у којој би немачки војник силовао руску омладинку, односно, ситуација после тога била би за њега тешко решива), склони су опијању, брутални су према заробљеним рањеницима, чуде се кад установе да понеко од омладинаца зна немачки језик, поклали су кокошке, поубијали псе, исекли дрвеће јасмина у страху од партизана, једу, пију и не знају да певају, крклају и пиште. Соба им је претрпана празним као и пуним флашама вотке, прљавим посуђем у коме су овчије и живинске кости, скупа са отпацама поврћа и корама хлеба. Седе у соби раскопчани, длакави, знојави а руке су им умашћене до лаката. На Русе не гледају као на људе већ као на предмете.

Фадјејев је у два наврата навео али тек више фактографски да су скупа са Немцима у поход на СССР кренули и Румуни, Мађари и Италијани. Ако изузмемо ове последње, елборације на тему понашања Румуна и Мађара као окупационе војске, нису биле функционалне због поратне чињенице да су оба народа били у оквиру совјетске зоне утицаја, што ће посебно доћи до изражаја у Гончаревом роману „Барјактари”.

Фадјејев није пропустио да креира и лик колаборационисте Фомина, бившег кулака који је успео да избегне револуционарну правду, али је своја контрареволуционарна опредељења исказао у време немачке окупације. Тиме је оправдао одушевљавање омладине друштвеном улогом тужилаца и истражних судија, а индиректно и политичке полиције, а колаборацију је условио класном припадношћу.

Но, оно што Гончара и Фадјејева разликује од осталих социјалиста је то да су, у својим романима о студентима, по први пут, интелектуализам својих ликова ставили у исту равн са неинтелектуално креираним ликовима. Једнако вредновање интелек-

туалаца који су у функцији оружане борбе, новина је, коју су Гончар и добрим делом Фадјејев, унели у књижевност соцреализма и тиме начинили отклон у односу на већ постојећу књижевно-идеолошку традицију. Но, и томе треба тражити друштвену условљеност. Већ првих година постојања СССР-а, могућност школовања, посебно за млађу популацију није само могућност већ и обавеза. Школовање младих постаје масовна појава, па предреволюционарни образац по коме се интелектуалци налазе са друге стране револуције, више није био функционалан.

Фадјејев, прави и скалу корисних занимања - војничко током рата, инжењерско после рата, а током оба периода правници су потребни једино као истражне судије, ради откривања непријатеља државе и народа.

Но, у свом односу према уметничком стваралаштву Фадјејев отворено пропагира „политичку уметност” као ратну потребу, али истовремено прави селекцију међу делима и ауторима књижевног наслеђа која изгледа овако:

- Николај Островски „Како се калио челик” – одлично
- Лав Толстој „Хаџи Мурат” - *Лепо представљена ослободилачка борба горштака*
- Александар Блок „Стихови о дивној дами” - *Много магловитих речи*
- Бајрон, „Чајлд – Харолд” - *Несхватљиво зашто је ово дело толико узбуђивало умове, кад је тако досадно за читање*
- Мајаковски „Добро” - *без оцене*
- А. Толстој „Петар Велики” - *Одлично, показао је да је Петар био прогресиван човек. (ФА)*

Фадјејев је наведеним вредновањем чврсто ослоњен на већ постојеће критеријуме вредновања књижевног наслеђа, као и идеолошку пројекцију потреба за књижевним стваралаштвом. Уједно, у тренутку када се Црвена армија налази у повлачењу пред налетом Немаца и њихових савезника, књижевност добија функцију очувања вере у коначну, крајњу победу армије, али и социјалистичког друштвеног модела, па сачињена скала корисних дела има исту сврху и циљ.

Роман „Барјактари” Олеса Гончара (УК) у односу на два раније поменути романа има у одређеној мери другачију визуру

идеолошке стварности. Приповедно време је крај Другог светског рата и тријумф Црвене армије. Гончар више није имао проблема са правдањем војних неуспеха с почетка рата а једнако тако, и кад је реч о ликовима, враћа је предреволюционарној класификацији револуционарности појединих професија, па су код њега опет најреволуционарнији индустријски радници, трактористи, рудари, сељаци-колхозници итд. Враћање овој традицији такође није без друштвене условљености, јер политички процеси против појединих интелектуалних кругова у време кад је настао и када је објављен поменути роман Олеса Гончара, поново бивају актуелни.

Из наведених разлога, Гончар покушава да рат представи као врсту посла, тежак за разумне људе, али посао који траје 24 часа, као добро организован процес рада, у коме уништавање непријатеља постаје прецизно и „лепо”, артиљеријска батерија се претвара у добро угодан механизам, војници су поносни што уралско гвожђе тако добро кида земљу и комаде меса непријатеља, док ракете парају небо а за све то постоји и јака подршка из позадине у виду поруке мајке једном од бораца, која гласи:

...буди храбар, одважан, уништавај непријатеље.

Уобичајени, али нормални страх за живот сина у писму није присутан. Исти лик сматра да је од смрти много страшнија срамота пред отаџбином, а тај страх добија карактер религиозног страха. Чак у толикој мери да рањеника не боли много рана, већ моли да га не враћају у позадину. Добровољац не жели да буде у штабу него инсистира да остане на фронту.

Тријумфализам али и својеврсна империјална свест долази до изражаја у тренутку када припадници Црвене армије прелазе преко граница предратне совјетске државе. Румунска места са истакнутим белим заставама хране сујету Гончаревих ликова, који су поносни што су „припадници тако моћне армије”. При наилазку на гробље погинулих војника из претходног рата, они констатују да је судбина таква да стално морају ослобађати потлачене народе. Истовремено констатују да није праведно да истеривањем Немаца из Румуније, дозволе грађанским политичарима да реновирају систем вишепартијске парламентарне државе, када их дочекују сиромашни румунски сељаци песмом „Интернационала”, јер „Немци су им све узели осим *Интернационале*”.

Ни идеја панславизма није изостављена, јер се Црвеној армији предаје и један Хрват, присилно мобилисан у мађарску војску, који није хтео пуцати у своју браћу. Једнако тако, црвеноармејцима се предаје и мађарски уметник који је врло критично расположен према идеологији фашизма, као и мађарски официр који је пун негодовања у односу на Немце. За све њих Гончареви ликови имају пуно разумевања јер ће убрзо у тим земљама бити устављени системи народних, комунистичких демократија, а совјетска армија биће стационирана у њима све до пада „берлинског зида”.

Гончар је испунио многа идеолошко-политичка очекивања својим романом „Барјактари”, али се баш из тог разлога сусрео са проблемом како написати роман о рату уз врло скромну карактеризацију ликова у којој домира идеолошка праволинијност, па је излаз пронашао у опширним описима стратешко-тактичке ситуације на фронту. Дугачки и готово статистички описи ситуације на фронту чине готово половину троделног романа „Барјактари”. Политичност овог романа до те мере је екстремизирана да су чак и описи природног амбијента у њиховој функцији, па тако совјетски војник умире са пољским цветом у руци, док се пределом у коме се налазе тела погинулих немачких војника – шири смрад.

Роман „Барјактари” Олеса Гончара један је од најекстремнијих примера потирања уметничког у књижевној формацији коју познајемо под именом социјалистички реализам. Уз остале култне романе соцреализма и „Барјактари” су били један од најпревођењих и најтиражнијих романа свог времена па тиме и роман - образац за настајање нових дела сличне садржине.

ц.

Иако револуција на просторима ратом расточене Краљевине Југославије, није имала уско национални карактер, у српској и црногорској књижевности настао је специфични соцреалистички роман са тематиком Другог светског рата. У другим југословенским књижевностима, словеначкој, хрватској и македонској, може се рећи да у доброј мери - баш из политичких разлога, није настао репрезентативни роман о овом историјском периоду. Једино Ма-

кедонска књижевност није познавала роман до појаве дела Славка Јаневског „Село из седам јасенова”, а када је постала у књижевном смислу зрела за романескно стварање, књижевно-политичке прилике нису ишле на руку соцреалистичкој поетици. У хрватској књижевности било је актуелно опирање соцреализму како од стране писаца некомунистичке орјентације, тако и на књижевној левици, коју је персонификовао Мирослав Крлежа, а политичко утапање у нову југословенску заједницу за представнике хрватске интелектуалне елите представљало је одлагање стремљења ка националној држави. Словеначка књижевност такође није била склона прихватању соцреалистичке поетике иако су уз Србе и Црногорце, Словенци имали свој револуционарни покрет и аутентичну комунистичку револуцију.

Најкарактеристичнији српски и црногорски соцреалистички романи су „Далеко је сунце” Добрице Ћосића (СР), „Пролом” Бранка Ћопића (СР), „Свадба” Михајла Лалића (ЦГ) и „Песма” Оскара Давича (СР).

Један од кључних проблема идеолошке природе са којим су се сусрели српски и црногорски соцреалисти, као и писци источнословенских књижевности, било је тражење решење за чињенично непријатну историјску ситуацију сталног повлачења и пораза Црвене армије пред налетом Немаца с почетка 1941. године. Српским и црногорским соцреалистима позиција је била лакша. Сва четири поменута романа настала су после политичког сукоба комунистичких организација персонализованих у особама Стаљина и Тита. Српски соцреалисти из наведеног разлога бивају „трезвенији”, али врло опрезни у тумачењу ове историјске чињенице.

Добрица Ћосић разрешава насталу ситуацију сусретом двојице партијских руководиоца, који рекапитулирају догађаје с почетка рата. Павле и Максим разговарају о својим, али и не само својим, заблудама о моћи совјетске армије и комунистичкој, радничкој, класној солидарности. Присећају се очекивања да ће за недељу дана после напада на земљу совјета доћи до парализе живота у Европи, јер ће пролетаријат ступити у генерални штрајк као и да ће немачки комунисти ступити у отворену оружану борбу против нациста. Овим заблудама придружују и заблуде и очекивање српских сељка, који су палили ватре да би обележили про-

стор на којем су очекивали да ће се спустити руски падобранци. Поменути партијски руководиоци ово констатују иронично али не улазе у разлоге својих заблуда. Ћосић од овога не иде даље.

Бранко Ћопић ствара приповедну ситуацију у којој се код утамничених сељка рађа нада да ће врло брзо бити пуштени на вест да је Немачка напала Совјетски савез, али их та нада ускоро напушта јер „далеко је Русија”.

Условљеност успеха српске и црногорске револуције стањем на Источном фронту ипак не исчезава. Добрица Ћосић, партијском руководиоцу који подиже морал својим саборцима, даје за право да чак и лаже о стању на фронтима, па тако он без постојања било какве моралне дилеме прича о наводним великим победама Црвене армије и заузимању нових градова од стране Титових пролетерских јединица на другим ратиштима изван Србије. Свест да успех српске и црногорске комунистичке револуције није могућ без ратног успеха совјетске војске, бива само делимично ублажена помињањем њеног парњака у виду Титових партизанских одреда. Историјска, идеолошка веза између српских, црногорских и руских комуниста, није била лако напуштена ни после врло жесток политичког сукоба на релацији Тито-Стаљин. Но, партијско инсистирање на аутентичности југословенске револуције оставило је полуотворена врата српским и црногорским соцреалистима за стварање делом аутентичне књижевне слике о револуцији и Другом светском рату.

Српски и црногорски соцреалисти како због карактера рата у коме је било много чинилаца, а комунисти само један од многих, силом прилика приближавају се виђењу рата и револуције који су имали сапутници руске револуције. Добрица Ћосић партијски став да је револуција била планска и добро осмишљена од стране Комунистичке партије Југославије, директно не доводи у питање, али ствара ситуације које релативизују партијски став, односно, у равни морала указује на комплексност појединих историјских ситуација и партијских ставова који су их проузроковали.

Партијски однос према сељацима, њиховом традиционализму, не налази на стриктну осуду код Ћосића. Он има разумевања за сељачку позривост према револуционарима као и према војним формацијама четника, репрезентата режима на заласку. Свес-

тан чињенице да индустријски радници у Србији пре и током Другог светског рата нису били бројна популација, тј. да су сељаци били најбројнији елемент у српским партизанским одредима, чак уобичајено за соцреализам као формацију, Ћосић износи колективни кредо српског револуционарног сељаштва:

У читавај историји ми смо имали свега два занимања: земљорадњу и ратовање. А други народи су стварали културу, науку, индустрију, градове и друга чуда. Време је да наш народ напусти стара занимања и овим другим да се бави. То је за мене револуција. (ЋД)

У складу са њиме, послератни партијски став о потреби индустријализације земље бива сасвим прихватљив, јер су се за њега борили и због њега гинули партизани и комунисти током рата.

Поново у духу источнословенског соцреализма Ћосић, креира и лик индустријског радника који је напустио село, као пролетер дошао у везу са идејама комунизма, па ако и погине, има наду да ће његова деца после победе револуције живети боље него он.

Ћосић, разумевање идеја револуције приписује млађем нараштају који се супротставља конзервативизму својих родитеља, уз идеју о располућености српског националног бића, коју ће касније у својим делима додатно литераризовати.

Осим младих, у складу са поетиком соцреализма, као носиоци револуционарности срећу се ликови партијских активиста, који не потичу из сеоске средине, већ су или радници, или интелектуалци, учитељи, или су студенти, на које локални партизани, па чак и непартијски командни кадар гледа са неповерењем.

У одређеној мери радикалнији по овом питању је Бранко Ћопић, код кога су сељаци склони пљачкању, крвној освети, док револуционарност подстичу партијски кадрови дошли из других средина или чак јединице које немају разумевање за локалне одnose и слободније су за драстичнију примену револуционарне праксе, а у оквиру ње и уништавања класних непријатеља.

Релативизовање званичних ставова комунистичке партије о револуцији, Ћосић акцентује у неколико приповедних ситуација, међу којима се издваја сусрет партизана и избеглица, када избе-

глице оптужују револуционаре да ће се због њихове доследности, затрти семе српском народу, а у слободи за коју се боре, остаће сами. Одговор који Ћосић пружа у оваквој ситуацији, типичан је за соцреализам. Политички комесар Павле објашњава циљеве борбе и уређење које ће уследити после победе револуције. И код Оскара Давича убиство непријатеља није убиство, јер је то убиство у име човечанства.

На оптужбе да је партизанска, комунистичка борба погубна за народ, Михајло Лалић има експлицитнији, епско сажет одговор:

Нема свадбе без меса – ни револуције без крви (МЛ)

Мање присутна је дилема око убијања непријатељских војника. На питање да ли је страшно убити човека, следи одговор који нуди Ћосићев револуционар: гадно је и страшно то чинити, осим у случају кад треба убити издајника отаџбине. На ту ситуацију надовезује се сусрет идеолошких противника у коме Ћосић релативизује чин издаје. Васић и Павле један другог оптужују за издају, с тиме што Ћосић допушта Васићу, као заговорнику режима на заласку, да оптужи комесара Павла да је за њега отаџбина Совјетска Русија, да се властите одрекао, да убија Србе за некаквог Тита (Шокца-Хрвата) и Стаљина. Овакве ситуације већ нису биле могуће у књижевности источнословенских народа. Тамо је друга страна није имала право да говори.

Бранко Ћопић, слично руским сапутницима, својим ликовима у највећој мери уклања накнадну историјску памет, и револуцију представља као стихију, у којој локално становништво гледа да из рата изађе са што мањим губицима, како људским тако и материјалним. Ћопић чак са нескривеним симпатијама пише о локалном муслиманском прваку Ђулаги, који својом територијом сматра само неколико села и читав смисао рата му је сачувати села и њихове становнике.

Српске сељаке који покушавају чинити исто, Ћопић не осуђује као такве, али указује да то у њиховом случају није било могуће. Придошлице у виду усташа емиграната, комуниста и краљевих официра, створили су неподношљиву ситуацију у којој неутралност није била могућа. Ћосићева визура је филмским речником речено – жабља перспектива, несвојствена источнословен-

ском соцреализму. Ћопић у томе бива радикалнији и од Добрице Ћосића, чији је роман „Далеко је сунце” био релативно добро прихваћен од стране комунистичке елите Титовог доба, док је Ћосићевом „Пролому” намењена судбина прећутног толерисања.

Осим поменутог, у равни књижевног поступка, српски и црногорски соцреалисти оживљавају унутрашњи монолог (Добрица Ћосић и Михајло Лалић), ток мисли (Оскар Давичо), а није редак ни опис сна, као човеково несвесно стање што је редак случај у књижевности источнословенског соцреализма.

Елементи поетике социјалистичког реализма које су поминути романописци доследно применили у својим делима су:

**Револуционарна аскеза*

Мотив револуционарне аскезе је централни мотив код Оскара Давича у роману „Песма”. Његов лик, Мића инсистира на нужности самоодрицања, о потреби да револуционар буде „чист, честит, моралан, јавно и приватно, где га виде и чују, али и тамо где мисли да га нико не види и не чује, јер сваки је борац застава”. Добрица Ћосић ствара врло типичну платонску везу између команданта и болничарке, који признају љубав једно друго тек у тренутку кад је могућа њихова погибија. Командиру Вуку жена пише да нису имали ништа од живота „Прво рад, после војска, рат, па партизани и кад све сабереш – ништа”. Ћопић такође ствара романтичну, платонску везу својих ликова Гојка и Мирјане, а Катица, Хрватица-Словенкиња позната по својим љубавним авантурама, када се придружи партизанима престаје са неморалним понашањем. Комунистима аскетама и непријатељи признају истрајност и одлучност, што Михајло Лалић одређује као „чудни, поносни људи, другачији, чврст став, нешто чему не можеш додијати ни гвоздјем ни ватром, такви да их ни гроб не поправља”.

**Карактеризација класног непријатеља*

Када говоре о класним непријатељима, који су домаћег порекла, српски и црногорски соцреалистички писци налазе их како међу својим сународницима тако и међу припадницима других националности. Најподробнију скалу даје Бранко Ћопић. Насупрот сиромашним Србима, који су одани комунистичкој партији, ту су припадници претходног режима, који настоје да добију

службу и код нових власти као што је жандар Тодор Дракулић. Трифун је реакционарни сеоски газда који се придружује Италијанима и усташама, под наговором придошлог четничког капетана. Усташама се придружују најсиромашнији, хрватска фукара, затим Шкуро, сиромашни ђак, питомац Католичке цркве, неугледан, непривлачан за девојке и задојен мржњом према Србима; адвокат који је неиспољена особа, болесно амбициозан и фратар, целебс, безосећајна особа. Усташама се од муслиманског становништва придружују најсиромашнији, такође фукара; умерени муслимани на челу са хоџом, не наступају против усташа, јер власт је власт – а Србима је Бог одредио такву судбину; док трећу групу чине танки слој муслимана и Хрвата међу којима су најбројнији гимназијалци који су склони комунистима и испољавају отворено нерасположење према усташама.

Како је Комунистичка партија Југославије, накнадно указивала на масовни и свенационални карактер револуције, рећи да су из редова несрпских националности само малобројни били за револуцију, није било у складу са промовисаним партијским ставом, па је то највероватније био разлог, уз истицање стихијности револуције, што Ћопићев „Пролом” није био канонизован као култни соцреалистички роман у српској књижевности.

Михајло Лалић, колаборацију са четницима и Италијанима уско везује за класну припадност. У затвору у Колашину налазе се полукомунисти, особе које су биле до рата чланови мање-више свих опозиционих странака, они који су поверовали обећањима четника и Италијана да ће бити поштеђени ако им се предају, односно, сви они, које Лалић карактерише као жртве идеолошке незрелости, лаковерности и за реалност незреле особе.

Лалић је нагласио познату соцреалистичку а тиму и партијску тезу да класном непријатељу никада не треба веровати, а још погубније је покушавати успостављати сарадњу. По тој логици прави, искрени комунисти и патриоте налазе се непосредно укључени у борбу, док они слабога морала и идеолошких уверења могу доспети у затвор, што у суштини и заслужују. Комуниста у затвору – од стране комунистичке организације било је врло ризично па је чак формиран образац да је за комунисту, тачније комунистичку организацију, боље да комуниста изврши самоубиство него да буде заробљен.

Михајло Лалић, је романом о затвору о Колашину, који је врло нетипичан у односу на романескну продукцију социјалистичког реализма о Другом светском рату, постао својеврсни претеча романа о затворском систему који ће уследити у позној фази соцреализма као што су „Један дан Ивана Десиновича” Александра Солжењицина, или „Трен 2” Антонија Исаковића.

Добрица Ћосић међу највеће непријатеље револуционарне промене друштва сврстава сељачко становништво склоно равнорском покрету. Њихово противљење комунистима заснива се на комунистичком величању Русије, страху од колективног власништва „једења са казана” итд. Могућност издаје револуције, политички комесари виде у класном пореклу својих сабораца, па и команданта непартијаца - што је чест лик у српском и црногорском соцреализму, заснован делимично на историјским околностима а делимично на накнадном ретуширању прошлости у коме је комунистичка партија истицала да је као командни кадар узимала и официре „који су били патриоте и спремни за борбу са окупаторима и домаћим издајницима”.

Припадници окупационе војске имају двојаки третман. Италијане у роману Михајла Лалића ни четници ни партизани не доживљавају озбиљно. Италијани су описани као плашљиви, тргују неким дрангулијама, омалени, румени као девојке, слаби на пићу, официри се пудеришу итд. Код њих уме да блесне тренутак људскости као у ситуацији када пас у колони осуђеника на смрт, пронађе свог газду:

Талијани су се примакли, узаслонили на ограду, загледали се у тај приказ и зајемели. Сјећали су се сваки свог дома или краја, сваки своје жеље за повратком, тако неизвесним и несигурним, сваки свога страха да у случају повратка неће затећи живе оне који желе и неће препознати оне које затече ... Очи су им зацаклиле од суза; неки су их, не кријући, брисали песницама и – то их за тренутак преруши у доброћудну дјецу у зеленом, натоварену тежким, нежељеним и непотребним играчкама. (ЛМ)

Ћопић и Ћосић према Немцима гаје војничко поштовање какво се не може срести у источнословенским књижевностима. Немац је оличење дисциплинованог војника, онога који је добро обучен, добро наоружан и од кога се не може очекивати другачије

понашање. Дивљење према немачком милитаризму, војничкој дисциплини и организованости, присутно је чак и када је она окренута против српског и црногорског народа, што је специфика српског и црногорског соцреализма, али није присутна само у овој стилској формацији, већ и у колективној представи која је о Немцима створена код Срба и Црногораца.

Кад је о Бугарима реч, Добрица Ћосић, најблаже речено, изражава гађење према њима. Он их карактерише као врсту убица који недостатак храбрости надокнађују подмуклим злочинима према ненаоружаном народу. Ситне пљачке су им, по Ћосићу, посебна специјалност.

Д.

Слично као и совјетској, али и српској варијанти романа о Другом светском рату, и у другим словенским књижевностима јавља се проблем правдања првих, почетних ратних неуспеха пред налетом нацистичке Немачке. У завршним поглављима романа „Игра ватром” Марије Пујманове (ЧС), потреба да се оправда пасивност Совјетског Савеза пред историјском чињеницом да је прва земља совјета поступила слично као и силе потписнице Минхенског споразума у случају Чехословачке Републике, уз дозу накнадне историјске памети и званичног партијског тумачења насталог по завшетку Другог светског рата, бива једна од најнеутемељенијих како историјских тако и књижевних приповедних епизода.

За разлику од српских соцреалиста, Пуљманова није могла да се дистанцира од идеолошки редефинисане прошлости. Њени ликови показују висок степен пројектоване идеолошко-историјске свести. У пасивности Енглеске и Француске, као и Совјетског Савеза, они виде тек почетак историјских процеса, а не крај Чехословачке Републике.

Најтежи посао за чешку романсијерку није био спољни свет и понашање земаља савезница на Минхенском састанку. Много теже је било објаснити чешку пасивност, односно, оправдати пропаст Републике без значајнијег војног отпора. Пуљманова у ма-

ниру већ профилисане соцреалистичке књижевнице, кривицу за пасивни однос према окупацији свађује на поседничке друштвене слојеве, као и на споменуте представнике западних савезника потписника Минхенског споразума.

Не мањка ни антинемачког става, односно, приповедних ситуација о понашању судетских Немаца, што осим историјског утемељења, у себи садржи и оправдање за њихово накнадно протеривање из послератне Чехословачке. Пујманова осуђује понашање Пољака са позиција панславизма, понашање Хортијеве Мађарске је не чуди, али када је реч о проглашењу марионетске Словачке, за Пујманову то бива само чињеница над којом се њени ликови згражавају. Даље од тога Пујманова не иде, а тако чини из идеолошких обзира насталих у време када се Словачка поново наша у рестаурираној, новој, чешко-словачкој државној заједници.

Расположење за оружани отпор немачкој окупацији, Пујманова приписује искључиво радницима, који се позивају на радничку солидарност и уздају у помоћ Совјетског Савеза. Они су ти који изражавају патриотизам, траже оружје ради отпора немачкој оружаном сили, док насупрот њима стоји класа чешких поседника, која налази интерес у трговини са Мусолинијем, па зато оправдава италијанску окупацију Етиопије, одушевљава се „дивлизаторском улогом” Мусолинија међу афричким становништвом; то је класа која брине о свом поседу пред долазак немачких јединица у Чешку; док њихови политички прваци на крају представљају улазак Немаца у Чешку као спас пред налетом болшевизма.

Као једини могући начин отпора према Немцима, Пујманова истиче пасивни став Чеха пред чињеницом да Чешке самосталности више нема. Она наглашава незаинтересованост за буку коју стварају немачке оклопно-механизоване колоне које улазе у Праг, а прате је и језичке пошалице на објаву протектората над њиховом земљом.

Са мањим историјско-идеолошким амбицијама Софија Дрожд Сатановска (ПЛ) у роману „Неутрте стазе” литерације улогу жена у ратним догађањима у Пољској током Другог светског рата. Тачније, Сатановска у складу са комунистичком идеологијом акцентује положај жене током револуције, али из женског угла.

Њен лик, Мариша, пита се о својој судбини после рата. Проекција будућности, није наклоњена револуционарима, јер за Сатановску, свет је уређен спрема потреба мушкараца па били они и револуционари. Мариша је погрбљена, изморена и после рата неће бити довољна лепа, па тиме и привлачна мушкарцима. Док је она у одреду, већина жена седи у својим кућама и чека исход рата. Мушкарци ће се, када се рат заврши, окренути тим, неизмученим женама, па се Мариша, пита каква је корист од њеног жртвовања женствености.

Сатановска, уједно, брани револуционарке од предрасуда према којима жене у партизанским одредима служе као сексуални сервис командном кадру, па ствара приповедну ситуацију у којој револуционарке осуђују понашање једне од њих, која има везу са лекаром.

Насупрот томе, у приповедној ситуацији у којој се суди борцу Јашу, који је оптужен за силовање девојке, а девојка је житељка украјинског села, Сатановска се пита да ли губитак невиности толика жртва да би због тога требало обесити Јаша. Осим сумње да је било силовања, Сатановска у ту приповедну ситуацију уграђује елементе идеолошке поделе у смислу да ће село, народни суд, имати разумења за Јаша ако нису „бандеривци”, односно да ће Јаш бити обешен не због силовања, већ због контрареволуционарне опредељености украјинских сељана.

Као и у романима српских соцреалиста, и код Сатановске, али много блаже, присутна је подела у пољском националном бићу на оне који подржавају револуционаре (којима је фронт негде код Кијева) и присталице претходног режима (којима је фронт у Палестини и у Италији). Но, ово је секундарни ток приче. Примарни, Сатановска је одредила као мушко-женске односе током револуционарних догађања и сажела га рекавши да: док је мушкараца – биће и рата, који лакше заборављају ратну несрећу, док жене несрећу лакше подносе али је дуже памте.

У једној од најмлађих словенских књижевности, русинској књижевности, Други светски рат, добио је своју литерарну форму сличну оној у српској књижевности. Специфике су присутне у роману Владе Костелника „Земљо моја” и односе се на распућеност малобројне русинске националне заједнице између хрватског усташтва и комунизма са српским предзнаком.

Костелник је идеолошку димензију повезао са националном, па тако, сиромашни русински сељаци подржавају комунистички покрет и у националном смислу себе сматрају Русинима, аутоктоном националном заједницом, док богатији сељаци, под утицајем цркве, подржавају хрватски усташки покрет а у националном смислу изјашњавају се као Украјинци, односно украјински сепаратисти.

Посебну групу романа у словенским књижевностима чине романи о завршним годинама рата, односно, о историјским догађајима као што су устанци у Прагу и Варшави, устанак у источној Словачкој, као и романи о деловању комунистичких партизанских одреда у Бугарској.

Уз тријумфални улазак совјетске војске у поменуте земље, у историји, па тиме и националним књижевностима, романима о поменутим догађајима, избегнуто је постојање вакума о револуционарној промени друштвеног поретка, чиме је идеолошка пројекција о нужности револуционарног преврата, бива комплетна.

Закључак:

Руски соцреалисти су правили широки спектар идеолошким противника на простору Украјине, приликом чега национални покрет Украјинца има као такав искључиво класни карактер а његови репрезенти су оружане формације украјинских националиста, грађански сталез и интелигенција, а на крају су и сељаци који нерасто гледају на идеје болшевизма. Карактеризација ових ликова је гротескна, официри су добро ухрањени, носеви су им црвени од учесталог конзумирања вотке, жене и девојке су напирлитане и накинђурене. Међу контрареволуционарима влада неслога, завађени су па и сукоби међу њима нису реткост. Излаз из сукоба траже у погромима Јевреја. Једини разлог томе је пљачка, приликом које влада хијерархија у подели плена, на чијем крају стоје украјински сељаци, који им се у пљачкашком походу последњи придружују. Приликом погрома учестала су силовања. Олес Гончар, по први пут међу соцреалистичким ауторима надређује крвну идеолошку припадности.

Српски соцреалисти поетиком се приближавају „сапутницима револуције” а као основни идеолошки проблем који литераризују су почетни порази Црвене армије, што је проблеме и код других словенских соцреалиста.

Литература:

- Alister Luj (1975): *Elementi samokritike*, BIGZ, Beograd.
- Althusser Luis (1975): *Kako čitati Kapital*, Centar za kulturne delatnosti, Zagreb.
- Altiser Luj (1971): *Za Marksa*, Nolit, Beograd.
- Avangardna drama* (1964): SKZ, Beograd.
- Bihalji-Merin Oto (1965): *Graditelji moderne misli*, Prosveta, Beograd.
- Bjelinski V.G. (1948): *Književno kritički članci*, Kultura, Beograd.
- Bihalji-Merin Oto (1977): *Referat na međunarodnoj konferenciji revolucionarnih pisaca u Harkovu*, Matica srpska, Novi Sad.
- Bloh Ernest (1976): *Diskusija o ekspresionizmu*, Komunist, Beograd.
- Benjamin Valter (1974): *Pisac kao proizvođač*, Nolit, Beograd.
- Buharin Nikolaj (1976): *O poeziji, poetici i zadacima poetskog stvaranja*, Komunist, Beograd.
- Brnčićeva V. (1962): *Ruska sovjetska književnost*, Kratek oris, Ljubljana.
- Drawicz A. (1968): *Literatura radziecka 1917-1967*, Warszawa.
- Drozda M. (1961): *Ruska sovjetska literatura*, Praha.
- Eagleton Terri (1979): *Markizam i književna kritika*, Treći program Radio Sarajeva, Sarajevo.
- Galvano dela Volpe (1975): *Kritika ukusa*, Nolit, Beograd.
- Goldman Lisjen (1980): *Skriveni Bog*, BIGZ, Beograd.
- Goldman Lisjen (1967): *Za sociologiju romana*, Kultura, Beograd.
- Gorki Maksim (1949): *Referat na prvom kongresu sovjetskih pisaca*, Beograd.
- Gorki Maksim (1949): *O literaturi*, Kultura, Beograd.
- Gramši Antonio (1959): *Problemi književne kritike*, Kultura, Beograd.
- Flaker Aleksandar/Škreb Zdenko (1964): *Stilovi i razdoblja*, Zagreb.
- Flaker Aleksandar (1965): *Ruski klasici XIX veka*, Zagreb.
- Flaker Aleksandar (1976): *Stilske formacije*, Zagreb.
- Frangeš Ivo (1961): *Stilističke studije*, Zagreb.
- История русской советской литературы, тт I - III Москва 1958-1961

- История русской советской литературы, тт I - II Москва 1958-1963
- История русской советской литературы, тт I - IV Москва 1958-1971
- История русской советской литературы, (1917-1940) Москва 1975
- История русского советского романа, тт. I – II, Москва-Ленинград 1965.
- Исторія української літератури ХХ століття, Либідь, Київ, 1998.
- Ilić dr Miloš (1980): *Sociologija kulture i umetnosti*, Naučna knjiga, Beograd.
- Jameson Frederic (1974): *Markizam i forma*, Nolit, Beograd.
- Jovanović Đorđe (1977): *Realizam kao umetnička istina*, Matica srpska, Novi Sad.
- Jovanović Milivoje (1980): *Pogled na rusku sovjetsku književnost*, Prosveta, Beograd.
- Jirasek J. (1946): *Prehledne dejiny ruske literatury*, Brno-Praha.
- Koldvel Kristofer (1979): *Iluzija i stvarnost*, Komunist, Beograd.
- Krleža Miroslav, *Predgovor „Podravskim motivima” Krste Hegedušića*, Komunist, Beograd.
- Lenjin V.I (1957): *Lav Tolstoj kao ogledalo ruske revolucije*, Kultura, Beograd.
- Lenjin V.I (1957): *O kulturi i umetnosti*, Kultura, Beograd.
- Lukač Đerđ (1959): *Današnji značaj realizma*, Kultura, Beograd.
- Lukač Đerđ (1969): *Eseji o književnosti*, Rad, Reč i misao, Beograd.
- Lukač Đerđ (1967): *Estetičke ideje za marksističku estetiku*, BIGZ, Beograd.
- Lukač Đerđ (1956): *Gete i njegovo doba*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Lukač Đerđ (1958): *Istorijski roman*, Kultura Beograd.
- Lukač Đerđ, *Ogledi o relizmu*, Kultura, Beograd.
- Lukač Đerđ (1970): *Povijest i klasna svijest*, Naprijed, Zagreb.
- Lukač Đerđ (1957): *Problemi realizma*, Svjetlost, Sarajevo.
- Lukač Đerđ (1968): *Teorija romana*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Lunačarski Anatolij (1967): *Naši zadaci*, Naprijed, Zagreb.
- Mering Franc (1955): *Prilozi istoriji književnosti*, Beograd.
- Marković Mihajlo (1971): *Književna kritika i markizam*, Prosveta, Beograd.
- Mathesius B. (1965): *Prehled sovjetske literatury*, Praha.
- Petrović Sreten (1979): *Markсистička estetika*, BIGZ, Beograd.
- Petrović Sreten (1983): *Markizam i književnost I i II*, Prosveta, Beograd.
- Plehanov V.G (1966): *Umetnost i književnost*, Kultura, Beograd.
- Popović Koča (1940): *Ratni ciljevi dijalektičkog antibarbarusa*, Književne sveske, Zagreb.

- Ristić Marko (1956): *Ljudi u nevremenu*, Kultura, Zagreb.
- Русская советская литература, Москва, 1958.
- Русская советская литература, Москва, 1976.
- Stojanović Dragan (1984): *Ironija i značenje*, Beograd.
- Современная советская литература, Москва, 1966.
- Solar Milivoj (1985): *Eseji o fragmentima*, Beograd.
- Solar Milivoj (1985): *Mit o avangardi i mit o dekadenciji*, Beograd.
- Solar Milivoj (1985): *Moderna teorija romana*, Beograd.
- Slobodnik D, Čerevka V. (1975): *Sučasna sovietska poezija a proza*, Bratislava.
- Tajge Karel (1977): *Vašar umetnosti, Ideje*, Beograd.
- Trocki Lav (1971): *Književnost i revolucija*, Otokar Keršovani, Rijeka.
- Українська література в роки Великої Вітчизняної війни, Київ, 1986.
- Zolkiewski Stefan (1964): *O kulturze Polski Ludowej*, Warszawa, PAN.
- Zigulski Kazimir (1964): *Slika i reč u masovnoj kulturi*, Kulturni život.
- Žmegač Viktor (1958): *Opažanje o strukturi suvremnog romana*, Umjetnost reči, Zagreb.
- Žmegač Viktor (1976): *Književno stvaralaštvo i povijest društva*, Zagreb.
- Žmegač Viktor (1982): *Književnost i zbilja*, Zagreb.
- Žmegač Viktor (1987): *Povijesna poetika romana*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb.

Summary: There are least novelistic books on The October Revolution. The work of Nikolai Ostrowski, „Kako se kalio celik”, served as an experimental prototype. The biggest problem of soc-realists was how to justify murder in the name of a noble goal. In novels about the World War II in the East Slovenian literatures but also in all others ones there was a problem to write books about the first loses of the Red Army. Cosic and Copic made an index of enemies of communist movement. Lalic offered a solution for dilemma why people kill themselves because of the revolutionary goals, with epically concise saying – „There is no wedding without meat - nor revolution without blood.” The soc-realists started dissolution of poetics of soc-realistic novel among the East Slovenians

Key words: socialistic and realistic novel, The World War II, the Soviet Union, revolutionary ascetics, the nationalism, a murder in the name of revolution, characterization of an enemy of a class and nation